

Aki megvalósította népmeséink parancsát Kunkovács László-portré

Kunkovács László fotóművész, néprajzkutató, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Olyan fotóművész, aki az etnográfiai, kultúrtörténeti, szociográfiai témáit tudományos kutatói alaposággal dolgozza föl. Az, amivel Kunkovács László foglalkozik, nehezen skatulyázható be, hisz – ahogy fogalmaz – őt az élet teljessége érdekli, minden, amit érdemes megmutatni. Munkásságát éppen ezért olyan nehéz pontosan behatárolni, intézményi kerete sincs, tulajdonképpen ő maga egy két lábon járó intézmény. Egy olyan páratlan ember, aki immár több mint öt évtizede nem csillapodó hevülettel dokumentálja a múlt ma élő darabjait a Kárpát-medencében, de távolabbi tájakon is. Az ötvenévi terepmunka eredménye a legalább 400 ezer fotográfia, és ennek a szívós, magas fokú elhivatottsággal, szenvedélyes odaadással, óriási elméleti és irigylésre méltó tapasztalati tudással végzett tevékenységnek az eredményei a könyvek, cikkek, tanulmányok, fotókiállítások. Kunkovács Lászlóval budapesti otthonában beszélgettem.

Egy falusi iskolaigazgató hetedik gyermekeként született 1942-ben. Saját bevallása szerint is nagyon kíváncsi kisfiú volt, minden érdekelt, madarakat figyelt meg, ásványokat gyűjtött. Ha valami felkeltette az érdeklődését, képes volt minden fellelhető, hozzáférhető szakkönyvet elolvasni a témáról. Édesapja – akitől a tudás szeretetét kapta – bölcs ember volt: gyermekeit arra nevelte, hogy a könyvből szerzett ismeret érték, de ugyanilyen fontos, hogy kivegyék részüket a mezőgazdasági munkákból, hogy otthonosan mozogjanak a falusi életben. Ma már a szülők többsége szeretné megkímélni gyermekét a fizikai munkától, nem is gondol arra, milyen rossz hatással tesz ezzel neki. Kunkovács László családja is megszenvedte a Rákosi-korszakot, kuláknak bélyegezték őket, és emiatt az ő továbbtanulása is nehézségekbe ütközött. Persze, nem mondott

le olyan könnyen a továbbtanulási szándékáról, nem adta fel az álmait – nem olyan fából faragták –, sikerült tanítói diplomát szereznie Szegeden, egy évig falusi tanítóként dolgozott, közben pedig újságíró-iskolában tanult. Ennek elvégzése után az MTI országjáró fotóriportereként működött 1964 és 1973 között. Mint hallottuk tőle, itt voltak kötelező témák: tudósítások az ipari nagyberuházásokról, termelőszövetkezetekről, de azért a rovatnál elsősorban mindenki maga kereste meg, fényképezte le és írta meg a témáit, egy egészséges versenyszellem uralkodott, s a lapos, közhelyes témákra csak legyintettek a kollégák, ám ha valaki eredetit hozott, azt bizony értékelték. Ő általában eredetit hozott! A magyar vidéket járva az útikönyvekben nem található érdekességekről készített színes riportokat, és részt vett barlangfeltárásokon, vulkánkutató expedíciókban. Könnyűbúvár-expedíció tagjaként az Adrián, Záranál (Zadarnál) lefényképezhette az amforák kiemelését (előtte egy évig járt merülőedzésekre a csapattal). Jelentős régészeti feltárásokról tudósított, középkori bányákban járt, ritka madárfajokat, földtani érdekességeket, ódon műhelyeket fotózott le. Sok mindent megörökített, ami ma már csak a fotográfiákon maradt meg.

–Nekem megadatott, hogy táltosokkal találkozhattam. Talán gyermekkorom különös alakja, a vénségesen vén Hajcsár Imre bácsi is az lehetett. Az ő emlékét követve barangoltam be az egész Kárpát-medencét, de Közép- és Belső-Ázsiát is – írta egy helyütt. Azt pedig róla vetették papírra, hogy a szemtanú, a sorstárs hitelességével fogalmazza meg szövegeit, készíti képeit. Ő soha nem kapkod, nem „csapja össze” a dolgokat, mindig elegendő időt szán a fotográfia elkészítésére, mindig van ideje a pástörök, halászok, mesteremberek kifaggatására mesterségük csínjáról-bínjáról. Éppen ebből az elmélyültségéből adódóan – hogy soha nem

Hajnali halászat

sajnálta az időt és az energiát egy-egy témára – olyan különlegesek például az Alföld pásztóiról készült fotográfiái is, hisz sok-sok napot töltött együtt ezekkel az emberekkel. Ahogy Harangozó Imre néprajzkutató fogalmazott, Kunkovács László számottevő tagja a mai magyar pásztortársadalomnak. Ezt minden bizonnyal a mai magyar halásztársadalommal kapcsolatban is elmondhatjuk.

Kunkovács László hozzáállásának, munkamódszerének a megértéséhez vegyünk például a *Hajnali halászat a Faddi Duna-holtágon* című 1983-ban készült fotográfiáját, amely az UNESCO párizsi székházában volt kiállítva az elmúlt hónapokban. Ezen a Tolna megyében készült fotográfián apatini típusú tölgyfa halászcsónak látható. A fénykép a *Hagyományos halászat* című könyvében jelent meg először.

– Amikor az Onedin család című angol sorozatot sugározta a tévé, mindenki kívülről fújta az óceánjáró-típusokat, én meg nagyon elszomorodtam, hogy nem akármilyen fahajó-építészet volt itt minálunk, erről miért nem tudnak semmit sem az emberek. Az apatini típusú halászbárka készítője a Mohácsra felszármazott Bádemmer

Józsi bácsi hajóács, azaz super volt. Fahajóépítő műhelyek működtek egykoron Komáromban, Szolnokon, Szegeden, Baján, Apatinban. Az orrtőkéről lehetett megállapítani, hogy melyik műhelyből kerültek ki. Ezek a halászbárkák vízben ringó halasboltok is voltak valamikor, itt vették a falubeliek a friss halat. Bádemmer Józsi bácsi még javított olyan fedeles gabonaszállító hajót, amely Jókai *Arany ember*ében szerepel, és amellyel a magyar gabonát szállították le a Dunán. És ami ugyanilyen izgalmas: Józsi bácsi vagy egy tucat hajómalmot is csinált. Ilyen emberek élnek közöttünk! – jegyezte meg beszélgetőtársunk. Mint mesélte, a Tisza mentén volt egy nagy tudású öreg halász, szívesen eltöltött volna vele egy napot, de azzal utasította el, hogy feltartja a munkában. – Hogyan lehet az, hogy magának ilyen csónakja van? A Tiszán nem ilyenek vannak – kíváncsiskodtam. – Hát észrevette? – nézett nagyot a halász, és egész nap faggathattam, fotózhattam – osztotta meg velünk a nagyon jellemző történetet Kunkovács László.

– Gyakran mondogatják, az ideál a reneszánsz ember. Nagy szavak. Nem kell reneszánsz embernek lenni, elég, ha a tanyán élő Bálint bácsira

Tyúkól a bajai szőlőkben (1978)

hasonlítok: ő megfaragta a fejőszéket, legénykorában a menyasszonyának olyan gyönyörű mángolót készített, amelyen rajta volt a Nap, a Hold, a csillagok, gyönyörű virágok, életfa... Bálint bácsi mindent megcsinál, amire rákényszeríti az élet, és amikor bekopogtatott a szomszéd, hogy lakodalma lesz a lányának, meghívják őt vőfélynak, és megint faragjon olyan gyönyörű rigmusokat, mint eddig már annyiszor ehhez hasonló alkalmakkor, akkor ezt is készséggel elvállalta – igazolta egy szemléletes példával beszélgetőtársunk, hogy az ember kerek egészen született, és a falvakban, tanyákon élnek ilyen csodálatos egyének. Mint például az a nagykőrösi lakatosmester, aki a zöldségkertészek számára olyan hasznos vízhozó szerkezetet elkészítette.

A jeles fotóművész, néprajzkutató életében a könyvek külön fejezetet jelentenek. Az MTI-ben töltött évek hasznosak voltak számára, ám – mint ahogy nyilatkozta és a *Képet adok* című könyvében papírra is vetette – meditatív, kutatói alkat lévén érezte, elmélyültebb munkákra hivatott.

Feladta biztos egzisztenciáját. 1973 és 1976 között fotóműhely-vezető és óraadó volt a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, sok szakkönyvet illusztrált, egy kisebb lapot szerkesztett, de mindenekelőtt tovább képezte magát az etnográfia területén. 1984-ben visszahívták az MTI-be, rovatvezető, művészeti szerkesztő lett, majd 1990-től újra „szabadúszó”. Rendszeresen jelentek meg néprajzi, kultúrtörténeti, természetvédelmi írásai lapokban, folyóiratokban. Hat könyve jelent meg eddig – szétkapkodták őket. Mind ez ideig 21 néprajzi, kultúrtörténeti fotókiállítást állított össze. Magyarországon több mint 150 helyen és külföldön, 16 ország 36 városában volt egyéni tematikus kiállítása, nagy érdeklődés mellett. Jelenleg a Velencei Biennálén látható 51 fotográfiája. Nem tetszetős, az adott kor divatjegyeit magukon viselő parasztházakat ábrázoló fényképeket állított ki, hanem ősepítványeket, népi építészetünk archaikus rétegét tárja a látogató elé. Az építészet ezen ősfarmait – a kerekolákat, a kőlabas kukoricagórékat, a kinti kemencéket, a dinnyecsősz kunyhóját, a pásztorépitványeket, a tanyai galambdúcot – túlnyomórészt az 1970-es és 1980-as években fotózta le, de még

Tanyai galambdúc (Orosháza, 1983)

tavaly is készültek felvételei. Az ősepítményekről délvidéki fotók is vannak a gyűjteményében, Szabadka tanyavilágában, Nagyfényen, illetve a Törökkanizsa melletti Szanádon készült képei is. Az afrikai sárépítményekhez hasonló pompás kerekől – amelyet 1978-ban Baja határában fényképezett le, ihletet adott Csete György és Rácz Zoltán templomépítésznek is. A tanyaudvarok végében megbúvó kenyérsütő kemencéknek is újratámadt a kultusza.

Mondhatjuk azt is, hogy ezek a Kunkovács által lefotózott építmények, életképek olyan embereknek nyújtanak életmintát, akik elégedetlenek azzal, hogy a világ szétesik, holott az ember kezek egésznek született, mint amilyen a már említett Bálint bácsi.

Beszélgetőtársunkat kultúránknak, hagyományainknak az az örök érvényű mélyrétege érdekli, amely egybeköti az emberiséget. Így jutott el a kunbabáig, kőemberekig, a sziklarajzokon, sziklavéseteken az évezredek megért napfejjű emberekig is. Ritkább esetben az MTI tudósítójaként, vagy valamilyen ösztöndíjjal utazott, sokkal gyakrabban saját szervezésben, amikor nem állt mögötte egy intézmény, hanem mindent magának kellett megszerveznie. Hol mindenütt járt? E felsorolást érdemes a már említett *Képet adok* című könyvből idézni: – A sokszínűséget és a párhuzamokat feltáró összehasonlító néprajztudomány adott módszert a következő népekkel való ismerkedésemhez: bolgár, török, román, délolasz, ukrán, udmurt, mari, baskír, hanti, manysi, kazak, kirgiz, ujjur, altáji, hakasz, tuva, mongol, kínai, tibeti és jakut – írja az *Életutam* című fejezetben. Az említett utak többségén háztizsákos turistaként járta be a vidéket, és a szabadúszóként töltött évtizedek magyarországi néprajzi gyűjtőútjait is személygépkocsi nélkül tette meg. Gyakran kiderült, hogy az, akit, amit keresett, egy másik faluban van, órákat kell várnia az autóbuszra, vonatra. Ez soha nem izgatta:

–Nekem nincs kiesett idő, mert akkor rendezem a gondolataimat, akkor áll össze a fejemben az újságcikk szerkezete – magyarázza. Ezt kellene megtanulni tőle, hisz állandóan arra panaszkodunk, hogy felgyorsult világban élünk, de nem teszünk semmit a mókuserékben való pörgés ellen.

Rádiózó gulyásbojtár (Nádudvar, 1975)

– A pásztoemberek ebben az egész tülekedésben nem vesznek részt. Felkel a nap, a juhász kihajt, kezd besötétedni, behajt. Ki van ez találva! – jegyezte meg. Csodálatos könyvei – mint például a *Pásztoemberek* – több évtizedes gyűjtőmunka eredményei. Nemrégiben felhívta egy hölgy, hogy rég elhunyt pásztor nagyapjáról keres fotográfiát. Kunkovács László 40 év távlatából is emlékezett a pásztoemberre, a fotó készítésének a körülményeire, és el is küldte az említett hölgynek a fotográfiát.

Most egy olyan könyvön dolgozik, amely az archaikus gondolkodásig, az írás előtti évezredekig viszi vissza az érdeklődőt, a több ezer éves sziklavésetek időszakába. Ezek az ábrázolások a kultúrának olyan talapzatát jelentik, amelyre lehet és kell is támaszkodnunk, hogy megmaradjunk! Beszélgetőtársunkat ars poeticájáról is kérdeztük:

– Az emberpalánta eredendő tulajdonsága, hogy mindenre kíváncsi. Aztán az iskolarendszer egyirányúsítja, és szakembert nevel belőle. Én mindig zavarba jöttem, amikor megkérdezték, mi szeretnék lenni, mert a világ úgy mindenestől

Juhászok az angyalházi pusztán (Hortobágy, 1983)

A kiváló fotóművész, néprajzkutató a népmesék parancsát emlegette az interjúban. Ebben szó volt arról, hogy a Rákosi-rendszerben a családra ragasztott bélyeg nyomán továbbtanulása nehézségekbe ütközött. Valószínűleg a népmesei igazságosság érvényesült, amikor 65 évesen tiszteletbeli művészeti doktora lett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemnek *A fényképezés mint kutatási módszer. Etnofotó, vizuális antropológia. A népi építészet archaikus rétege* doktori témával.

érdekes. Ott minden összefügg mindennel. Azt hiszem, jó arányt kapott nálam a szakirodalom, meg hogy sokat hallgattam jeles néprajztudósok előadásait. Hiányérzetem támadt azonban: ezzel nincs befejezve. Amiről mások írtak vagy beszéltek, azt sorra „megnéztem magamnak”. Erre soha nem sajnáltam az időt.

Ifjabb koromban évtizedek voltak, amikor többet tartózkodtam valahol vidéken vagy távoli népek között, mint az állandó lakásomon. Említettem már, falun születtem, de a szerkesztősé-

gek miatt Budapestre kellett költöznöm. Szóval én nem „belekirándultam” a népéletbe, kutakodásaim tárgyába. Inkább életem részévé tettem, így aztán csak úgy áradnak belőlem a korábbi élmények, tapasztalatok, megállapítások. Belülről látom a nagy egészet.

A népéletet, a hagyományokat, vagyis azt a kapaszkodót, amelyre a jövőben is szükségünk lesz – immár megidősödve – keveseknek megadatott egységben látom.

Mint a keleti népek öregjeit, most már esténként leültetnek, és arra kérnek, meséljek. Azt hiszem, ennek mai változata, hogy könyvekben adom tovább mindazt, amit megéltem.

De hiszen nem tettem semmi mást, csak megvalósítottam népmeséink parancsát, amikor azt mondják a legénykének: – Eridj, fiam világot látni! – összegezte életútjának tanulságait Kun Kovács László.

Könyvei: Ősépítmények; Kece, milling, marázsa; Táltoserő; Köemberek; Pásztoemberek; Képet adok.

Rénszarvasáldozat Nyugat-Szibériában, az Ob mentén élő hantiknál (1993)

Zarándokok a Dzsokang kolostor előtt (Tibet, Lhásza, 1986)

Kunkovács Lászlóról Hornyik Miklós *A széttagolt ország* című, 2011-ben megjelent könyvében írt, ennek egyik fejezete – *A felső világ vándora* – a *Táltoserő* című Kunkovács-könyv bemutatóján hangzott el. Bicskei Zoltán magyarkanizsai filmrendező pedig *Rövid utazás Kunkovács Lászlóval* címmel portréfilmet készített a Magyar Művészeti Akadémia megbízásából.

Pihenő (Ohat, 1982)

Kőemberek